

Nemiség és szociológia

A KINSEY-REPORT MARGÓJARA

Rohanó világunkban egyetlen társadalmi kutatás eredményei sem maradhatnak változatlanul sokáig érvényesek, az élet hovatovább új elemeket szül, új szempontokat vet fel. Mégis, rendkívül időszerű; immár „klasszikus“, vagyis alapvető, meg nem kerülhető munka a maga nemében. Ezért is foglalkozunk vele jóval megjelenése után. A világszerte Kinsey-Reportként ismert és emlegetett mű tulajdonképpen kollektív munka: Alfred C. Kinsey, a senior-autor mellett Wardell B. Pomeroy és Clyde E. Martin szignálják a *Sexual Behavior in the Human Male* (1948) című első s kívülük még Paul H. Gebhard a *Sexual Behavior in the Human Female* (1953) című második kötetet. A felvételeket végző, az anyagot értékelő és a „kutatási jelentéseket“ (a szerzők határozzák meg így munkájuk műfaját) szerkesztő tudósokon kívül széles körű kollektíva vett részt a munkában, az amerikai Indiana University különféle szakemberei (szociológusok, orvosok, pszichiáterek, pszichológusok, antropológusok, statisztikusok) járultak hozzá a sokoldalú anyag áttekintéséhez, rendszerezéséhez, értékeléséhez. A kutatások 1938-ban kezdődtek, tehát tizenöt év munkáját összesíti a kétszer hétszáz oldalas végső fogalmazvány.

*

„... a szerelem kielégületlenségei, közvetlenül a halál és az éhség után, a harmadik helyen állnak az emberiség nagy kérdései között“ — írja Maurice Druon, az ismert francia író, *La volupté d'être* című könyvének előszavában. A nemiség fontosságát gyakorlatilag soha nem is lehetett tagadni; mindig a művészet és irodalom figyelmének központjában állt, ha nem is feltétlenül nyers, hanem többnyire átlényegült, spiritualizált formáiban.

A Kinsey-Report megjelenésének idején a szexológiának már könyvtárakra menő irodalma volt. Pszichiáterek, antropológusok, etnográfusok a múlt század végén és századunk első négy évtizedében hatalmas anyagot hordtak össze; Kinsey nem pusztán újabb adalékokat hozott, hanem a tények új megközelítési módját dolgozta ki. Freud és követői, vagy Havelock Ellis, Wilhelm Stekel és a szexológia más ismert képviselői főleg orvosi gyakorlatuk megfigyelési anyagát közlik, egyedi eseteket mutatnak be, példákat ismertetnek, elemeznek. Módszerük lényege az esetvizsgálat, amelyet természetesen a modern tudományosság sem vet el, csak kizárólagosságát utasítja vissza. Nyilvánvaló, hogy példát mindenre és mindennek az ellenkezőjére is lehet találni. Bármilyen meggyőzően hangzik is a példa, önmagában nincs bizonyító ereje, semmit sem mond az eset gyakoriságára, jellemző voltára, társadalmi fontosságára vonatkozóan. Freud egyik gyengéje, amint azt nemcsak ellenfelei állítják, hanem ma már híveinek, tanítványainak legjobbjai is elismerik — például Erich Fromm, a pszichoanalízist a modern társadalomtudomány, első-sorban a marxizmus eredményeivel gazdagítani kívánó gondolkodó —, hogy kellő megalapozottság nélkül általánosít: egy adott kor, egy adott társadalmi réteg — amelyből páciensei toborzódtak — viselkedéséből, beállítottságából von le egyetemest, általános érvényűnek vélt következtetéseket, példáinak anyagát az egész emberiség fejlődésére kivetíti (sőt, a nemiség vizsgálatából levont következtetéseit az emberi-társadalmi élet minden területére kiterjeszti).

Kinsey munkásságának a kiindulópontja ezzel szemben az a felismerés, hogy egyedi esetekből, partikuláris tényekből nem lehet tudományosan helytálló követ-

keztetésre jutni, mert a társadalmi törvények statisztikus jellegűek, az emberi viselkedés pedig — minden téren — lényegileg társadalmi. Módszerének lényege tehát nem az esettanulmány, hanem a tömeges mintafelvétel, munkája statisztikai szexológia. Két kötetének anyaga összesen tizenkétezer ember részletes kikérdezésén — esetenként 300—500 kérdés! — s a felhalmozott adatok sokoldalú statisztikai feldolgozásán alapul, no meg természetesen számos írott dokumentum, hivatalos irat, orvosi adat felhasználásán.

A Kinsey-Report anyagát a szociológiai interjú-módszer legszigorúbb követelményei szerint állították össze. A mintacsoportok kiválasztásakor figyelembe vették a különleges követelményeket; azért oly nagy az összes megkérdezettek száma, hogy minden korcsoport, foglalkozási és társadalmi réteg, nagyvárosi és vidéki lakosság, vallási csoport kellő számban képviselve legyen. A legkisebb részletekig menő pontosságot biztosították az adatok felvételében, megőrzésében, feldolgozásában, minden ismert matematikai eszközt felhasználták a lehetséges hibák, tévedések elkerülésére, a valószerűség, hitelesség ellenőrzésére. Mindent megtettek, hogy a lehető legnagyobb mértékben elkerüljék a kutató egyéni beállítottságából, előítéleteiből fakadó értékítéleteket. Mindezzel a mű az empirikus szociológiai kutatás módszertani fejlődéséhez is számottevően hozzájárult. Külön említésre méltó a kötetek stílusa, az anyag közlési módja, amely élesen elüt a megjelölt szexológiai munkáktól: természettudományos tárgyilagossággal kezel olyan kérdéseket, amelyek — ha személyek életéhez, tapasztalataihoz kapcsolódnának — óhatatlanul kényessé válnának, a tudományosságtól idegen képzetekkel társulnának. Kinsey-nél azonban nem személyekről, hanem csoportokról, statisztikai értékekről, átlagokról van szó — s ezért a szerző és az olvasó cinkos intimitása teljessen kizárt.

A Kinsey-Report hozzájárulása a szexualitás tanulmányozásához tehát — bár nem nélkülözi a biológiai és pszichológiai megalapozást — elsődlegesen a szociológiai szempont érvényesítésében rejlik. De ne mulasszunk el e ponton egy látszólagos paradoxont megemlíteni: Kinsey maga, alapképzettségét tekintve, nem szociológus, hanem entomológus (bogarász!). Terjedelmes bevezetőiben kifejti, hogy a modern taxonómia (osztályozástan) elveit igyekezett szexológiai vizsgálataiban következetesen alkalmazni, éppen mert a véletlenszerűen kiemelt esetek elemzését elégtelennek tartotta. Alkalmam volt már más kérdések kapcsán kifejteni, hogy a jelenkori szociológiai kutatás tudomány-mivoltát nagyban előmozdítja a természettudományos módszerek, a természettudományos gondolkodásmód érvényesítése. Az esetek, példák — ha mégoly szellemes, de az önkényesség és ellenőrizhetetlenség elemeit mindig magában hordozó — értelmezése helyett a teljes objektivitással összegyűjtött, osztályozott, statisztikailag feldolgozott tényeket helyezi előtérbe, és gondosan elkerüli a nem szigorúan ellenőrizhető tényekre épített általánosítást. Ami adott körülmények között rendszeresen ismétlődik, az szükségszerű; adott viselkedésszempontok viszonylagos állandósága, ismétlődése egy pontosan meghatározott csoporton belül törvényszerű tendenciák jelenlétére utal; egyedi viselkedés, egyedi eset lehet véletlen, a nagy számok törvénye azonban gyakorlatilag kizárja a véletlent, illetőleg kimutatja a véletleneken keresztül érvényesülő szükségszerűt, általánosat.

Kinsey rendkívül óvatosan általánosít: nem állítja, hogy eredményei általánosan a férfi és a nő szexuális tevékenységének jellemzőit ragadják meg, hanem csupán kora amerikai társadalmára — ahonnan adatait merítette — vonatkoztatja eredményeit, sőt ennek is csupán fehér lakosságára; a néger férfiak és nők viselkedésének jellemzésére, írja, kötetei lezárásának pillanatában nem állt elegendő

adat rendelkezésére. Persze a maga konkrét gazdagságában megragadott partikuláris magában hordja az általános elemeit; Kinsey megállapításainak vannak általánosabb érvényű vonatkozásai is, amelyeket sem alá-, sem túlbecsülnünk nem szabad.

*

Az első és alapvető ilyen általános jelentőségű kérdés éppen az, **mennyiben indokolt a szexualitás szociológiai vizsgálata.** S erre a kérdésre a Kinsey-Report egész anyaga kétségtelenül igenlő választ ad, mégpedig olyan módon, amely túlmutat — nézetem szerint — maguknak a szerzőknek elméleti következtetésein. Azt bizonyítja ugyanis, hogy a szexualitás nem csupán biológiai, hanem társadalmi jelenség, más szóval: az ember annyira társadalmiasult lény, hogy ez a mélyen biológiai mivoltába ágyazott tevékenység is lényegileg szocializálódott. Millió adattal bizonyítja a Kinsey-Report, hogy a szexuális viselkedésnek alapvető társadalmi komponensei vannak, ezért változik korok és országok, sőt ezeken belül társadalmi csoportok szerint. Műveltségi fok (iskolázottság), városi vagy vidéki származás, életkor és családi viszonyok, társadalmi osztály vagy réteg, foglalkozás, vallási hovatartozás és a vallásosság foka — mind-mind befolyással vannak a szexuális tevékenység módzataira, gyakoriságára, intenzitására és szubjektív lereagálására egyaránt. Nincs tehát elvontan-általános emberi magatartás még a nemi élet területén sem: ami az egyik csoportban gyakori, a másikban ritka; ami itt „természetes“, amott „természetellenes“, amit az egyik csoport elítél, a másik eltűri és a harmadik helyesli vagy éppen bátorítja. Ismétlem: mindez az Egyesült Államok mai társadalmán belül! S vonatkozik a házasság előtti, a házasságon belüli és a házasságon kívüli nemi kapcsolatokra, az onániára, a homoszexualitásra és más aberráns hajlamokra, valamint a szerelmi élet technikai változataira egyaránt.

A szexualitás társadalmiasulásának szociológiailag következetes megfogalmazását adja Helmut Schelsky német szociológus, mikor megállapítja: az ember szexuális élete abban különbözik az állatétól, hogy az előbbinél a nemi élvezet elszakadt biológiai célszerűségétől és a nemi tevékenység elvesztette ciklikus-időszaki jellegét (Soziologie der Sexualität, Hamburg, 1955). A Kinsey-Report gazdagon bizonyítja, hogy az ember szexuális tevékenysége viszonylag függetlenné vált a fajfenntartási ösztöntől: a lakosság túlnyomó többségénél a nemi tevékenység legnagyobb részét nélkülözi az utódok nemzésének motivációját. Úgy vélem, ez a marxista társadalomtudomány és ember-felfogás szempontjából is alapvető gondolat, csak kifejtésére, körültekintő elemzésére, következetes végigvitelére vár. Éppen mert a fajfenntartás ösztönétől viszonylag függetlenné vált, mert társadalmiasult, van az emberi szexualitásnak érzelmi, szellemi, esztétikai, erkölcsi töltése, ezért mozgósítja vagy mozgósíthatja a teljes emberi személyiséget és — amint azt a marxista felfogás is régen hirdeti — nem szorítkozik egy biológiai igény pusztá — bármilyen — kielégítésére. Másrészt ugyanebből következik, hogy a zsidó és keresztény vallásos gondolkodással szemben — a nemi tevékenység társadalmi-erkölcsi jogosultságát, igazolását nemcsak a fajfenntartás adja; elidegeníthetetlen része az emberi kapcsolatoknak, a társadalmi ember lényének, az összetettségében egységes személyiség önkifejezésének, tehát nem „jogosulatlan“ nem „erkölcstelen“, nem „alantas“ akkor sem, ha nem szolgálja közvetlenül és minden esetben utódok nemzését.

Felmerül Kinsey-nél — persze nem nála először — a norma és a normalitás fogalmainak kettős értelme. A norma egyrészt erkölcsi (vagy jogi, adminisztratív) szabály, amelynek betartása kötelező; normális tehát a normának megfelelő, szabálytisztelő viselkedés. Másrészt norma a statisztikai átlag, egy meghatározott csoporton belüli legelterjedtebb viselkedés-minta; normális tehát az a viselkedés,

amely e mintától nem tér el, vagy eltéréseiben nem lép át bizonyos, jól megszabott határokat. A norma és a normalitás e két értelme nem minden esetben fedi egymást; a szexualitás kérdéseiben egybeesésük meglehetősen kétséges; a Kinsey-jelentés adatai szerint a két évtizeddel ezelőtti Amerika fehér lakosságának viselkedésében egymást metsző felületük sokkal kisebb annál, mint amit a köztudat és a hivatalos morál feltételez. Például: a férfilakosság 70,5 százaléka 16-ik és 20-ik élet-éve között, házasság előtti heteroszexuális kapcsolatokat tart fenn; egyáltalán: a férfiak szexuális tevékenységének maximális intenzitását, e tevékenység minden formáját tekintetbe véve — a köztudat elképzeléseivel ellentétben — éppen ez a korcsoport mutatja, amely legnagyobb részét még nem házasságban élő egyénekből áll. És végül: a férfiiakosság egészét tekintve (gyermekektől aggastyánokig) Kinsey megállapítja, hogy annak 95 százaléka követett el élete során nemcsak a hivatalos erkölcsöt, hanem a nemiségre vonatkozó törvényes rendelkezéseket is sértő cselekedetet. Itt tehát a statisztikai norma nemcsak hogy nem fedi a jogi-erkölcsi normát, hanem homlokegyenest ellenkezik vele.

Nem kevésbé fontos megjegyeznünk azonban, hogy Kinsey ismételtlen megállapítja — persze nem a marxista terminológiát használva — az uralkodó erkölcsi és főleg jogi normák osztályjellegét. A törvények a „felső rétegek” véleményét és előítéleteit fejezik ki, amelyeknek vajmi kevés közülük van a lakosság többsége, főleg az „alsó” rétegek valóságos életéhez: a jogalkalmazás gyakorlatában pedig szintén a „felső réteg” álláspontja érvényesül, mert ebből a rétegből származik a bírák legnagyobb része, akik önkéntelenül is a társadalmi helyzetük által beléjük táplált előítéletek szerint gondolkodnak és cselekszenek. A jogi szabályok ellen vétők nagy része viszont nem vét a maga társadalmi rétegének, csoportjának erkölcsi szabályai ellen. Minden osztály, mondja Kinsey — és itt éppen az „osztály” kifejezést használja — a maga erkölcsi normáit tartja az egyedül helyesnek, „természetesnek”, általánosan érvényűnek, tudomásul nem véve a társadalomtörténetileg kialakult reális különbségeket.

Nem érdektelen, hogy hatalmas empirikus anyagára támaszkodva, Kinsey ismételtlen megállapítja: minden tényező közül éppen a társadalmi tagozódás az, ami legdöntőbben befolyásolja mind a valóságos szexuális magatartást, mind a róla alkotott képzeteket. Nincs „amerikai” viselkedés-minta, csak az Amerikában élő különböző társadalmi rétegek viselkedés-mintái vannak. Nincs „fehér” és „néger” viselkedés-minta, hanem a fehér és a néger lakosság különböző csoportjainak, társadalmi rétegeinek különböző viselkedés-mintái léteznek csupán: a néger felső réteg viselkedése jobban hasonlít a fehér felső réteg viselkedéséhez, mint a néger alsó rétegéhez. Nincs fajilag, csak társadalmilag meghatározott szexuális viselkedés, általánosan Kinsey, és hatalmas tényanyagot vonultat fel a faji előítéletek ellen. Nagy figyelemmel vizsgálja a vallásosság befolyását a nemi tevékenységre. Három vallási csoporttal foglalkozik: a katolikussal, a protestánszal és a zsidóval. Megállapításai szerint nem egy adott vallási csoportból való származás vagy az ahhoz való tartozás, hanem a vallásosság intenzitása befolyásolja jelentősebben a szexuális viselkedést. Az egy vallású, de annak előírásaihoz szigorúan ragaszkodó vagy ezeket lazán, kevésbé figyelembe vevő egyének között a különbségek nagyobbak, mint a különböző vallású, de azok előírásait hasonló intenzitással követő egyének közöttiek.

*

Kinsey részletesen kifejti, hogy munkájának célja az élet egy nagy jelentőségű s fontosságához képest kevésbé ismert, előítéletekkel és téveszmékkel terhelt területének jobb ismeretét szolgálni, valóságghú képet kialakítani. A tudomány min

dig a gyakorlatot szolgálja végső soron, írja, de mielőtt alkalmazható tételekhez érne, alapkutatást kell végeznie. Adatainak felhasználhatóságáról, a vizsgált jelenségek társadalmi optimalizálásáról nincs kialakult képe, munkásságát a felvilágosító szándék vezérli. Nos, a Kinsey-Report az Egyesült Államokban, s nemcsak ott, valószínűleg bestseller lett, hatalmas példányszámokban terjedt, és több nyelvre lefordították, túlnőtt a szakkörök érdeklődési területén. Csakhogy, mint a már idézett Helmut Schelsky megállapította: a nemi élet kérdéseivel foglalkozó tudományos munkák nagy elterjedésének hatása nem értékelhető egyértelműen, bizonyos mértékben újabb komplikációkat, zavarokat idéz elő. A felvilágosítás — bár a tudatlansággal és álszent moralizálással szemben kétségtelenül hasznos — önmagában mégsem megoldás: társadalmi kérdésekre csak a társadalmi gyakorlatban, a társadalom szerkezetének és életmódjának megváltoztatásával lehet megoldást találni.

MÓDY JENŐ

Az ember biológiai jövője

Napjainkban mind több szó esik a genetikáról, tudományos és társadalmi vonatkozásban egyaránt. Az átöröklés anyagi szubsztrátumának, a nukleinsavak biológiai szerepének a megismerése a világ anyagi egységének újabb bizonyítéka lett. Feltárult a genetikai információ-továbbítás mechanizmusa, az átöröklést meghatározó és irányító gének hatásmódja, de ugyanakkor a génkárosodások sokféle lehetősége is. A genetika hatalmas ismeretanyagot felölelő, külön ágává vált a biológiának és az orvostudománynak. Ennek a hatalmas ismeretanyagoknak a tudományos általánosítása sok, társadalmi szempontból is jelentős kérdést vet fel. Ezek közül talán a legfontosabb és legidősebb az emberiség genetikai állományának a megőrzésére és javítására vonatkozó kérdés, amellyel az örökléstan egyik ága, az eugenika foglalkozik.

A növény- és állatnemesítés kapcsán bizonyos előnyös tulajdonságok kiválogatása végett az ember már évezredek óta alkalmazott eugenikus módszereket, nyilván inkább a tapasztalat, mint a tudományos tények ismerete alapján. A spártai Taigetosz-monda pedig első utalás a kérdés társadalmi-gyakorlati oldalára. A tudományos eugenika kialakulásához vezető első lépésként mégis csak a XVII. századból származó biológiai fajelméletet tekinthetjük, melyet Linné *A természet rendszere* című, 1835-ben megjelent művében foglalt össze. Linné szerint az egyes fajok a biológia elemi egységeinek tekinthetők, melyeket jól elhatárolt alaki sajátosságok alapján lehet egymástól elkülöníteni. Ezt a fajok változatlanságára alapozott merev rendszert a darwini evolúciós elmélet segítette át a metafizika buktatóján, kiemelve a természetes kiválogatódás dinamikus szerepét.

Az eugenika mint külön tudományág a darwinizmussal körülbelül egyidőben, de még a klasszikus genetika mendeli törvényeinek felismerése előtt, Francis Galton angol természettudós munkássága nyomán jelent meg. Magát az *eugenika* elnevezést is Galton használta először. Szerinte „az eugenika tudománya mindazokkal a hatásokkal foglalkozik,